

GARNIZOANA DIN BOR

Capitolul IX

Traducere din maghiară de **Paul Daszkal**

Tehnoredactare de Andrei Gancz

*În memoria tatălui meu, **Bernat Daszkal**,
deportat în lagărul de muncă forțată la Bor*

Paul Daszkal

Și-a vârât mâna în buzunar și a scos o a treia pereche de bretele. Fără cusur. Două rezerve și una în folosință. I-or fi ajuns ortacului pe drum.

Derularea tranzacțiilor era foarte riscantă. Trecerea oricui dintr-o baracă în alta era interzisă. Dacă era prins, era pălmuit.

A doua zi am ajuns în tabăra Berlin. Toți cei două mii, tot restul de gardieni și corpul ofițeresc. Și aici majurul s-a prezentat imediat, s-a produs în fața Lagerführer-ului blond care stătea lângă el. I-a tras unsprezece palme unui ortac de-al nostru.

Lagerführer-ul, blondul, tânărul Lagerführer cu ochi albaștri, privea posac scena, nu a scos niciun cuvânt. După a unsprezecea palmă, ortacului îi curgea sângele și din nas și din gură. Lagerführer-ul a schițat liniștit, imperceptibil, un zâmbet.

Era o tabără uriașă. Zece-douăsprezece barăci de locuit, clădiri separate pentru bucătărie, depozite, spălătoare, anexe, o baracă uriașă pentru gardă.

Asta era deci renumita tabără Berlin. Aici suferiseră trei mii de ortaci evrei de-a lungul unui an și jumătate. În prima parte a barăcii de bucătărie, o sală mare, destinată inițial a fi sală de mese. Dar și de aici, ca și la noi, în tabăra din munți, i-au exclus pe băieți. În loc de servirea mesei, aici se executau atârările. De-a lungul întregii săli montaseră drugii în acest scop, care erau și acum acolo.

Cei patru mii de băieți, noaptea înainte de plecare, și-au schimbat hainele. S-au distribuit rămășițele acelor pachete de ajutoare pe care evreii caritabili maghiari le expediaseră timp de un an și jumătate și care nu fuseseră înmânate celor îndreptățiți.

Călcam până la genunchi printre zdrențele dezbrăcate, tălpile de lemn uzate, bocancii cu tălpi de lemn, lăzi, cutii, pături, saltele de paie, perii, brice, ligheane, cămăși zdrențuite, izmene, ciorapi,

prosoape, batiste, saci de pâine uzați, cutii de conserve, piepteni, perii de păr, periute de dinți, perii de pantofi, printre mii și mii de alte boarfe vechi.

– Curățenie! – a dat ordin majurul. Ne-am apucat cei două mii să facem curat în tabără. Majurul nu prididea doar cu palma, făcuse rost de un baston de cauciuc. Am adunat cantități imense de gunoi, cantități cu care se puteau umple magazii mari, serioase, punându-le la marginea taberei. – Totul se pune pe rug! – Țsta a fost ordinul. Unul din militari a dat indicații contrare: materialele lemnoase, lăzile, trebuiesc puse deoparte, nu e voie să fie arse, de acelea s-ar putea să mai fie nevoie. Nimeni nu a luat în seamă aceste indicații. Ordinul majurului fusese rugul. Observam răutăcioși cum soldatul nostru spumega de furie pentru înjosirea lui.

– Domnule plutonier major, raportează supus! – a izbucnit disperarea din soldat. – Împuțitii de jidani duc și lăzile pe rug...!

Acesta era un argument. Un argument serios. Fără nicio explicație, majurul i-a întors cu lovituri de baston pe cei care aduceau lăzi.

Să mâni două mii de oameni nu e lucru ușor. Îndeosebi pe un teritoriu așa de mare, unde se găsesc multe ascunzători. Cu asta nu se putea măsura nici palma majurului.

– Dar de fapt ce vor ăștia? Vor să se instaleze definitiv? Pentru ce această mare ordine? Pentru cine? Pentru noi?

Aici ne-am întâlnit cu cei o sută cincizeci de ortaci aduși jos în vară. Erau într-o stare tristă. Epuizați, bolnavi, cu vestitele nevindecabile răni din Bor. Erau printre ei și victime ale unor accidente. Unuia locomotiva electrică i-a tăiat piciorul, altuia laba piciorului, ori degetele de la picioare, altul avea mâinile infirme din cauza muncii în mina din Bor.

În această tabără am aflat soarta prizonierilor, cea a fugarilor, printre ei și a celor nouă ortaci ai noștri. Din cei nouă, pe doi îi executaseră ca autori morali, probabil erau măcelarul și luptătorul. Pe ceilalți șapte băieți îi condamnaseră la atârănare, în două etape de câte două ore fiecare, timp de treizeci de zile, după întoarcerea de la munca zilnică. Erau printre ei unii cărora, din cauza curelei, li se desprinsese carnea de la încheietura mâinilor, li se lungiseră brațele, – nu mai puteau nici șede, nici sta culcați, nici vorbi. Dacă vreunul voia ceva, stând culcat pe prici, își sprijinea capul de perete și se ridica puțin, așa dădea semn. Cei șapte băieți, împreună cu ceilalți fugari din celelalte tabere, împreună cu alți vinovați, fuseseră împușcați cu câteva zile înainte.

Lent-colonelul nu găsisese de cuviință transportarea acasă a acestor morți-vii, a acestor martori mai convingători decât orice descriere.

Dimineața viața își relua cursul, așa cum se întâmpla în fosta noastră tabără. Înghesuială la grupele de muncă, pe care veneau să le preia cei din Wehrmacht, suferință pentru cei rămași la „muncă de casă” și „exerciții de disciplinare”. Sub mâna majurului, sub mâna gărzii întăritate, al cărei efectiv se mărise cu „veteranii” din garda taberei Berlin. Aceștia erau cei mai vestiți călăi. Juhász, țiganul și ceilalți. Îl întreceau și pe majur.

În tabăra Berlin ne-am continuat viața nenorocită încă două săptămâni, plină de mizerie, înfometare, umilință prin bătăi și atârănări. Soldații din gardă nici nu-i mai duceau la raport pe „delincvenți”, ci cu de la sine putere îi duceau pe cei care nu le plăceau în fosta sală mare de

mese unde era amplasat drugul cel mare de atârname. Iar aici inventau în proceduri rafinate după bunul lor plac. Îl suiau pe cel pedepsit pe un scaun mai înalt, îl trăgeau sus, iar apoi îi împingeau scaunul de sub picioare. Atârna în aer, cu brațele legate la spate. – Ca lucrul să fie „reglamentar” – își spuneau unul altuia hohotind, îl apucau și atâta îl lungeau, îl trăgeau, îl loveau și-l roteau, până vârfurile picioarelor nenorocitului atingeau podeaua. Căci așa suna regulamentul militar. Vârfurile picioarelor trebuiau să atingă pământul.

Noaptea nu era permisă ieșirea la nevoi decât câte doi. Astfel puteau să le dea bătăi soră cu moartea la doi deodată. Într-o noapte, pe unul din ortaci l-au bătut de nu l-am mai recunoscut dimineața. Doar atunci am aflat cine era, când și-a spus numele ortacului nostru medic.

Desigur, noaptea nu îndrăznea să iasă afară decât cel care nu se mai putea abține. Într-o noapte, un ortac a pornit fugind prin bezna nopții spre latrina îndepărtată. – Stai! a urlat la el un gardian, – stai, în ... mă-tii de jidan împutit! Nu fugi!

Nenorocitul a fost nevoit să se oprească.

– Măinile pe șold! Mai repede!

Omul și-a pus mâinile în șold.

– Genoflexiune joasă: unu! Încet, în mă-ta, încet, pe vârful picioarelor! Doi! Nu te balansa! Nu te balansa!

Soldatul a scuipat o flegmă în fața băiatului chinuit. Acesta a dat să-și ștergă fața cu mâna, dar soldatul l-a împins cu patul puștii, doborându-l.

– Nu-ți atinge botul! Se plimba o muscă pe el, pe aia am alungat-o.

Ușa barăcii s-a deschis din nou, s-a apropiat o altă victimă. L-a abandonat pe cel de dinainte.

Acestui nenorocit îi trebuia doar apă de spălat, dar asta era o problemă spinoasă și ziua, dar mite noaptea.

La latrina neîncăpătoare se îmbulzea mulțimea de oameni cu diaree. Se înghesuiau, se împingeau unul pe altul.

– Vai! – S-a auzit o dată un glas ca din mormânt. – Vai, am alunecat înăuntru, ajutați-mă...

Zilnic soseau vești despre cei patru mii de băieți care porniseră spre casă. Neverificabile. – Au ajuns, sunt acolo, ba acolo. Certitudini nu avea nimeni. – Dacă totul a decurs bine, poate sunt deja acasă, în Ungaria. Poate au primit și o mică permisie, pentru refacere, pentru o vizită acasă...

Ne dorea inima, ne dorea foarte tare, îi invidiam pe cei patru mii de oameni fericiți.

Rația de pâine era și aici doar o feliuță. O sută cincizeci de grame. Foamea ne chinua din ce în ce mai mult. Pentru conserve abia de mai erau cumpărători. Nu treceau nici la preț redus. Toți eram lefteri. Proviziile le consumaserăm, nimeni nu contase pe o ședere atât de lungă aici. Numărul bolnavilor creștea încontinuu.

Și zvonurile! În fiecare zi apăreau date despre ziua plecării. Viețuiam aici deja de zece zile, primiserăm atâtea date false despre ziua plecării, atâtea vești „certe” și semne prevestitoare clare, că ne blazaserăm cu totul. Nu mai credeam în nicio dată.

Și apoi, în a paisprezecea zi, cel de-al paisprezece miilea zvon s-a adevărit: dimineața la 7 plecăm!

Din cei două mii de oameni, trei sute au rămas pe loc. Trei sute de bolnavi, șchiopi, invalizi, care nu erau apti pentru marș. Pentru paza acestora au rămas acolo majurul și câțiva gardieni. Ceilalți membri ai gărzii, cam patruzeci, au venit cu noi, o mie șapte sute de oameni...

Majurul a intrat și și-a luat rămas bun de la noi:

– Soarta a vrut ca eu să rămân aici cu câțiva soldați pentru a-i supraveghea pe acei trei sute de oameni care nu pot merge cu voi. Pe cei inapți pentru marș. Pe ei îi vom transporta cu camioanele, ori îi vom preda autorităților sârbe. – V-am lovit, v-am bătut, e adevărat, dar e adevărat și că tabăra noastră a fost prima în toate. În muncă, în disciplină, în toate...

Unul sau doi nenorociți, ortaci umiliți în ultimul hal, incitați de febra plecării, au strigat ura. Oameni din care majurul extirpase cu palmele orice conștiință umană.

În orele târzii ale serii au distribuit conserve pentru drum. Conserve de un kilogram, care cum a apucat. Gulaș de vită, sardele, margarină. A primit fiecare câteva zeci de grame de marmeladă și un pachet de biscuiți. Erau destinate ca hrană pentru cinci zile. Peste cinci zile urma să ajungem la Požarevac, acolo urma să fie o nouă distribuire.

Și într-adevăr, dimineața la șapte a pornit marșul. O mie șapte sute de oameni. Niciun apel, nicio numărare de efective.

Venea cine voia, rămânea cine nu putea veni.

S-a pornit ploaia. Cei patruzeci de gardieni mergeau în față, cu căruțe trase de cai, cu șarete, cu muniție și bagaje.

Mergeam, mășăluiam înapoi pe drumul pe care coborâserăm cu patru săptămâni în urmă. Înapoi către taberele din munți. Ar fi putut să ne scutească de acest drum. Drumul arăta trist. Taberele din munți fuseseră aruncate între timp în aer de către totțiști. Distruseră tot ce construiseră timp de ani de zile. Ruine, niște structuri afumate, câteva fiare vechi: asta era tot ce arăta existența taberelor de barăci de odinioară. Spre norocul nostru, nu ploua prea tare. Mai degrabă se lăsa o ceață, dar aceea era deasă și nesfârșită. Șoseaua s-a udat, era acoperită de o mazăgă alunecoasă, fleșcăită, mocirloasă. Mereu în sus. În față, în fruntea coloanei, caii nu mai puteau. Din cinci în cinci minute se opreau, opreau toată coloana. Era mai obositor decât dacă alergam. Dar ne căram poverile, pentru nimic în lume nu am fi aruncat nimic. Cine știe ce ne mai așteapta, puteam avea nevoie de orice. De odihnă adevărată nici de data asta nu putea fi vorba. Totul era ud, jilav. Doar deseale opriri le foloseam pentru un pic de odihnă. Ne opream, ne aplecam în față sprijinindu-ne rucsacurile cu mijlocul spinării. Ajungeam astfel la câteva minute de ușurare. După masă la cinci am sosit la fosta noastră tabără. Contam pe o odihnă care să fie ordonată aici. Nu s-a putut. Tabăra era făcută una cu pământul. Nu am putut stabili nici măcar locul unde fusese intrarea. Dispăruse. Amintirea unor luni de chin. De astea scăpaserăm pentru totdeauna...

Mai departe. La o oră de mers încă o tabără în ruină. De-a lungul șoselei schelete de mașini, căști în șanț. Aici avuseseră loc lupte. Partizanii. Mai departe. Coloana era deja foarte răsfirată, mulți nu mai puteau ține pasul, rămâneau în urmă.

Se însera când am ajuns la următoarea tabără-ruină. Aici am petrecut noaptea. Printre ruine de barăci, sub rămășițe de streșini, dar cei mai mulți sub cerul liber, udându-se mai departe, până dimineața.

Dimineața gardienii ne-au trezit cu vestea că noaptea trecuse lent-colonelul pe lângă noi cu mașina, iar în zori se și întorsese. Nu ajunsese departe, trebuise să se întoarcă din cauza pericolului partizanilor. A dat ordin ofițerilor săi să ne escorteze înapoi în Bor.

S-a iscat o indignare groaznică printre ortaci.

Asta nu. În niciun caz! Mergem mai departe! Dacă ofițerii nu ne duc, evadăm! Ne ascundem, dar încă o dată înapoi în Bor...

Hotărârea a fost generală și unanim acceptată. Ne-am pregătit.

Nu s-a ajuns la evadare. Ofițerii, în ciuda ordinului lent-colonelului, nu ne-au întors din drum. Locotenentul major Nagy și-a asumat răspunderea, acela care la Laznica lăsase să fugă o sută optzeci de oameni la plecarea din tabăra sa.

Dimineața la șase am pornit din nou. Pe drum întâlneam din ce în ce mai multe urme ale luptelor ce avuseseră loc acolo. Blindat german explodat, tuburi de cartușe, puști și pistoale-mitraliere aruncate, și iarăși căști. Până nu demult acoperiseră capete de oameni. Ceața mai persista, drumul ducea tot în sus. Pe la ora zece am auzit focuri îndepărtate de pușcă, garda ne-a izgonit de pe șosea și a deschis focul în direcția împușcăturilor. Apoi s-a lăsat liniștea. Am mărșăluit mai departe. Coloana s-a lungit din nou, mulțimea era obosită și udă.

După o jumătate de oră, înainte de o curbă, s-a ivit în depărtare un individ înarmat. – Cine poate fi ăsta? – Nemți. Desigur nemți. Probabil patrula. Unități de protecție. Partea din coloană care ajunsese deja la curbă a manifestat o mișcare ciudată, vioaie...

– Măi, ăștia nu sunt nemți! – Chiar, ăștia nu sunt nemți, ia uită-te... Ajunși la curbă am văzut că tipul înarmat și cel care stătea lângă el, și încă unul, și mai câțiva lângă el, zece, cincisprezece, și pe partea cealaltă a drumului, înșirați unul lângă altul, erau partizani înarmați.

Cu stea roșie sovietică pe șepcile lor sârbești. Partizani de-ai lui Tito!

De undeva de dincolo de curbă a sosit un ordin: în caz că la capătul din spate al coloanei ar mai fi vreun gardian, să nu deschidă focul în niciun caz...

– Zdravo! Zdravo!

– Zdravo, družē!

– Haide! Haide!

Așa ne salutau partizanii în acea curbă și ne grăbeau, mai departe, mai departe, dincolo de curbă, iar de acolo în sus către pădure.

Zdravo înseamnă „salut”, druže înseamnă „tovarăşe”.

Şi se revărsau spre noi partizanii venind dinspre pădure. Unii în haine ţărăneşti, alţii cu arme şi stea roşie, cu puşti, pistoale-mitraliere, cu benzi de cartuşe în bandulieră, cu revolvere, grenade... – la uite, măi! Grenadele astea sunt ale gardienilor noştri. Unii aveau în mână şi câte două puşti! Puştile gardienilor noştri! Le încercau... Pe unul era o pelerină de ploaie în culori de camuflaj, de la garda noastră! – Măi! Aştia i-au dezarmat pe gardieni...!

Acum am înţeles ce se întâmplase.

Şi se revărsa ceata de partizani, cu atât mai mulţi, cu cât înaintam mai adânc în pădure.

– Zdravo!

– Druže!

– Servus! – A zis unul călare.

Călăreţi! Copii! Copii de paisprezece-cincisprezece ani cu arme, cu un răs fericit, trăgând focuri de armă, încercând puştile şi pistoalele capturate. Şi femeii! Adolescente şi mature. Înarmate până-n dinţi.

– Druže, druže! – ne salutau, iar noi le răspundeam: Zdravo, zdravo!

– Pistole, pistole – râdeau zgomotos şi ne întindeau revolvere, grenade.

Nu ştiam ce vor. Râdeau cu poftă, aruncau armele oferite nouă. Acele arme capturate pe care ei nu le puteau folosi.

În faţa noastră s-a deschis imaginea unui mare luminiş de pădure. Era înţesat de mulţime. Cei o mie şapte sute din detaşamentele de muncă – marea lor majoritate erau deja acolo, – şi erau acolo şi gardienii, garda noastră de patruzeci de persoane, îngrămădiţi, dezarmaţi, fără pelerine, înconjuraţi de paznici. Şi erau acolo căruţele cu muniţie, căruţele cu bagaje, caii dezlegaţi şi lăsaţi mai la o parte.

Ne capturaseră. Încet-încet ne dădeam seama ce se întâmpla cu noi. Saluturile zâmbitoare ale partizanilor, purtarea lor însufleţită ne făcea să înţelegem că pe noi, evreii, ne socoteau prieteni. Prin interpret ne-au adus la cunoştinţă să ne găsim loc în jurul luminişului, la marginea pădurii, să ne tragem sub copaci ca să ne ferim de ploaia mărunţă. Garda, înconjurată de oameni înarmaţi, nu se putea mişca. Noi am intrat în pădure, am căutat frunziş mai des sub care ne-am aşezat, stând pe rucsacurile noastre.

În jurul nostru, împuşcături ce nu mai conteneau, şi veneau printre noi tovarăşii. Bărbaţi, femei, copii. Voiau să discute cu noi. Cu ajutorul gesturilor, al mimicii. Ne examinau, ne pipăiau pe noi şi lucrurile noastre. Le plăceau tare mult ceasurile şi bocancii noştri. Aveau ordin că pe cel care ar îndrăzni să ia ceva de la evrei îl împuşcă. Se vedea pe ei că jinduiau după bocanci ori după câte un ceas.

Le-am dat ceasuri. Bocanci nu le puteam da, şi noi aveam doar acea singură pereche. Aşa de bucuroşi erau cu noi, ca nişte copii.

Şi din ce în ce mai multe feţe cunoscute. Dintre tăietorii de lemne, dintre vânzătorii...

- Wo ist der majur? – auzim în spatele nostru nemțește. Unde e majurul?!
- Herr Ingenieur! Domnule inginer!
- Nicht Herr! Druže! – a râs partizanul.

Era inginerul, inginerul sârb, zâmbărețul, băiatul drăguț cu profil grecesc.

Acum am înțeles și rolul lui, dimpreună cu al celor doi ortaci de-ai noștri ingineri. Zâmbetele lui misterioase, dispariția lui după concediu, măsurătorile efectuate strâmb și îndemnurile: să nu mișcăm, să ne așteptăm soarta cu răbdare.

El știa de atunci. Ei știau totul, de aceea veneau la noi, de aceea lucrau pentru nemți, ca să fie informați despre toate în timp util. Știau și de sosirea noastră. De două săptămâni ne așteptau în fiecare zi. Nu se așteptau la rămânerea pe loc a majurului. Pe el îl așteptaseră îndeosebi. – Dar îi vine și lui rândul.

Eram pe mâini bune.

Și erau tot mai mulți partizani în jurul nostru. Veneau jos și ceilalți membri ai brigăzii de partizani. Printre ei se aflau și majoritatea ortacilor fugari. Inclusiv cei o sută optzeci de oameni pe care locotenentul nostru major îi lăsase să fugă la pornire. Luptători. Am aflat că nu ne mai puteam întâlni cu mai mulți dintre ei. Căzuseră în luptele împotriva nemților.

- Márți! Márți! – a strigat cineva cu însuflețire, de undeva de lângă o tufă.

Era ortacul nostru căruia în vară vecinul de prici trebuise să-i înșire nume de femei.

– Numele ei e Márți! În fine mi-am amintit! – îi explica el fostului său vecin. – Al fetei... știi, al cărei nume nu mi-l aminteam de când am ajuns în Bor.

Soarta ni s-a schimbat. Mizeria, soarta de animal, excluderea, aflarea în afara legii, epoca de a fi victima tuturor luase sfârșit.

A sosit o ștafetă călare de la comandamentul brigăzii. Pe asta trebuise s-o așteptăm. A anunțat ordinele. Interpretul le-a tradus în maghiară.

– Aceia dintre gardieni care și-au dezbrăcat uniformele și au îmbrăcat haine cu stea galbenă, să-și schimbe imediat hainele, pentru că oricum vor fi recunoscuți, și atunci vor fi executați pe loc! Să se prezinte! Cine nu e vinovat, acela nu are de ce să se ascundă!

Au ieșit la iveală și de aici, și de colo. – la uite! Și domnul plutonier, cu stea galbenă. Domnul sergent... chiar le stă bine...

Și soldații cu stea s-au alăturat din nou în haine militare ceilorlalți gardieni. S-a reconstituit efectivul de patruzeci al gărzii. I-au dus de acolo.

Interpretul a continuat:

– Băieți! Suntem oameni liberi. Partizanii fac posibil ca cine vrea să lupte alături de ei, acela să primească armă, cine vrea să lucreze pentru ei, acela să poată lucra, cine vrea să plece acasă, cine este obosit ori bolnav, acela să poată pleca acasă. Pe aceștia îi duc dincolo la ruși, care au

trecut deja granița Serbiei. Vor fi conduși acolo pe drumul cel mai scurt, iar rușii se vor îngriji de deplasarea lor în spatele frontului...

– Zdravo! Zdravo!

– Pornim, băieți, mergem la comandament!

Am pornit. – E departe comandamentul? – Nu e. Cam trei kilometri. Ei, rezistăm atâta. Mers pe jos de o oră. Ce-i aia pentru noi?!